MEI
2021
NUMMER 1
JAARGANG 83

VERENIGING VRIENDEN VAN DE
HORTUS
HENRICUS MUNTING

VRIENDEN BERICHT

IN DIT NUMMER O.A.

WERKEN IN EN VOOR DE HORTUS >> VEGETATIES VAN DE WERELD: HET HOOGGEBERGTE >> WAT GROEIT EN BLOEIT KALENDER >> DE TUINEN VAN VERHILDERSUM IN LEENS >> BEELDEN IN DE HORTUS 2021

UITGAVE VAN DE VERENIGING VRIENDEN VAN DE HORTUS 'HENRICUS MUNTING'

01 | TJERK ZWANENBURG
VAN HET BESTUUR VAN DE VRIENDENVERENIGING

02 | COBIE KAMMINGA
JAARVERSLAG VRIENDEN

03 | VAN HET BESTUUR SBGH

03 | VRIJWILLIGERS:
WERKEN IN EN VOOR DE HORTUS!

04 | KLASKE PIEBENGA
INTERVIEW HARRY ZIJDERVELD

06 | EDWIN VAN DER HEIJDEN
VEGETATIES VAN DE WERELD: HET HOOGGEBERGTE

09 | RICK MENSINK & JENNY VAN DER LINDE
WAT GROEIT EN BLOEIT KALENDER

11 | TOENTJES IN GRUN CAROLINE PENRIS:
DE TUINEN VAN VERHILDERSUM IN LEENS

14 | AGENDA

14 | COLOFON

15 | TOM VAN WEERDEN
BEELDEN IN DE HORTUS 2021

01 | Van het bestuur van de Vriendenvereniging

Tjerk Zwanenburg, voorzitter

Voor u ligt het Voorjaarsnummer van het Vriendenbericht onder redactie van Klaske Piebenga en Edwin van der Heijden, wederom vorm gegeven door Harry Zijderveld.

We hebben weer ons best gedaan om een informatief en prettig leesbaar Vriendenbericht samen te stellen met diverse artikelen. In dit nummer besteden we onder andere aandacht aan de tuin van Verhildersum, vegetaties van de wereld deel 5 en aan wat er de komende maanden bloeit in de Hortus.

Covid-19 heeft nog steeds veel invloed op de Hortus en de Vrienden. Zo was de Hortus 2,5 maand dicht vanwege de lockdown. Gelukkig mag u sinds begin maart weer op afspraak naar de Hortus. Dit is weliswaar aan de late kant voor de vroege stinzenplanten, maar vroeg genoeg om het voorjaar volop te beleven.

De gemeente Groningen heeft onder de bewoners van Haren een onderzoek uitgevoerd onder de noemer "Omgevingsvisie"; bij de vragen die hierin aan de bewoners werden gesteld stonden een paar prikkelende stellingen, waaronder wat men denkt van woningbouw op het terrein van de Hortus en de Biotoop. Hier zijn bij de gemeente veel reacties op gekomen en ook bij onze leden heeft dit onrust veroorzaakt. We kunnen u wat dit betreft geruststellen: er zijn voorlopig geen plannen voor woningbouw in dit gebied.

Op verzoek van de uitgever en de auteurs is door vrienden en vrijwilligers de nodige tijd besteed aan het sterk vertraagde boek over de geschiedenis van de Hortus. Twee vrijwilligers hebben zich opgeworpen als "meelezer" en hebben daar ontzettend veel tijd in gestoken. Het hoofdstuk over de Vrienden is door het bestuur van de Vrienden gecontroleerd op onjuistheden en aangevuld. En we hebben onze fotoarchieven doorgespit om illustraties voor het boek aan te leveren. Zeer waarschijnlijk komt het boek dit voorjaar op de markt.

Samen met de SBGH werken de Vrienden onverminderd door aan het behoud van de Hortus.

Of de Vriendendag en de uitgestelde Vriendenlezing van 2020 dit jaar door kunnen gaan, en zo ja hoe en wanneer, is op het moment van schrijven nog onduidelijk.
De oproep van de Vrienden aan hun leden om te stemmen op de projecten van de Hortus voor de Groene Parel / stemvanGroningen actie heeft duidelijk succes gehad. De Hortus staat op de agenda van de politiek en de Vrienden hebben vanuit de Groene Parel € 4000 gekregen als bijdrage aan de speelplaats in de Hortus. Deze is gereed gekomen voor het nieuwe seizoen.

Zowel voor de werkzaamheden in de tuin als voor de balie blijft het aantal vrijwilligers aan de krappe kant. Om de tuin in goede conditie te kunnen houden en de openingstijden zo ruim mogelijk te kunnen houden zijn extra vrijwilligers nodig. Vandaar dat er elders in dit nummer een oproep is geplaatst voor nieuwe vrijwilligers.

02 | Jaarverslag Vereniging Vrienden van de Hortus Henricus Munting 2020

Aantallen
Het gaat goed met onze Vereniging. Onze leden administrateur, Nynke Elzenga, noteerde 3194 Vrienden op 1 januari 2021, 188 Vrienden meer dan vorig jaar.

Toekomst Hortus
Samen met de SBGH werd opdracht gegeven aan het ecologisch onderzoeks- en adviesburo Altenburg & Wymenga om een rapport te maken met inhoudelijke achtergrondinformatie voor beleidsmedewerkers en inhoudelijk deskundigen. Daarnaast werd een toegankelijker versie, een 'eye-catcher' geschreven door de SBGH, getiteld Vitamine G. In november overhandigde onze voorzitter beide rapporten aan de gebiedswethouder de heer P. Broeksma. De rapporten zijn overhandigd aan bestuurlijke contacten en op verzoek beschikbaar voor geïnteresseerden.
De Vrienden deden mee aan de Groene Parel met twee onderwerpen 'Behoud van de Hortus' en de 'Inrichting van de speeltuin'. 'Behoud van de 'Hortus' kreeg de meeste stemmen en werd op de langjarige agenda van de gemeente geplaatst. Voor 'Inrichting van de speeltuin' werd € 4.000 door de gemeente beschikbaar gesteld. De Vrienden schreven een reactie op het groenplan van de gemeente en reageerden op de omgevingsvisie. Er was overleg met de pr-commissie van de Biotoop over hoe we gezamenlijk plannen kunnen maken voor het behoud van de Hortus en de Biotoop.

Corona
Vanwege corona moest de Hortus in februari haar deuren sluiten. Op 22 april werd gestart met een beperkte toegang via online reservering alleen voor Vrienden. Dit was een groot succes. Op 1 juli kon de Hortus haar deuren weer kon openen voor het hele publiek. Maaike Bennekers en Tjerk Zwanenburg waren bereid de gaten in te vullen die inmiddels waren gevallen in het rooster van de baliemedewerkers.

Vriendendag
Op 19 september kwamen er ruim 40 Vrienden voor de Vriendendag in de Biotoop. Tijdens de ALV werd Roelke Nienhuis benoemd tot nieuw bestuurslid. Na de ALV genoten de aanwezigen van een zeer goed verzorgde lunch. Na de lunch hield Edwin van der Heijden een boeiende lezing over de toekomst van de Hortus. Er was veel ruimte voor discussie en inbreng van het publiek.

Vrienden Bestuur
Maaike Bennekers heeft de coördinatie van de Vriendenberichten, de Vriendenlezing, de Vriendendag en het contact met de balie in haar portefeuille. Helaas kon de Vriendenlezing niet doorgaan. Egbert Veenstra is onze penningmeester. Het beheer van de website van de Vrienden is in handen van de voorzitter Tjerk Zwanenburg. Ondergetekende verzorgt het secretariaat. Er werd in 2020 veertien keer door het bestuur vergaderd en twee keer met de SBGH. Gerke van Dam verliet het Vriendenbestuur in mei.

Vriendenberichten
Ook dit jaar werden twee Vriendenberichten uitgegeven, het voorjaarsnummer onder redactie van Gerke van Dam en het decembernummer onder redactie van onze nieuwe hoofdredacteur Klaske Piebenga en Edwin van der Heijden, ook nu weer in een prachtige lay-out verzorgd door Harry Zijderveld.

Uitgaven
€ 30.000,-- afdracht voor de abonnementen, € 10.000,-- voor de reconstructie border Langlevenpad, € 10.000,-- voor aanleg en inrichting speelstrandje, € 2.000,-- voor de beeldententoonstelling, € 5.000 bijdrage rapport Altenburg & Wymenga en nog € 10.000 als bijdrage aan de overige investeringen.

Afsluitend
Corona had invloed op de jaarlijkse activiteiten van de Vrienden, maar toch zijn er veel activiteiten geweest met name gericht op het behoud van onze mooie Hortus.

Februari 2021,
Cobie Kamminga
Secretaris Vereniging Vrienden van de Hortus Henricus Munting

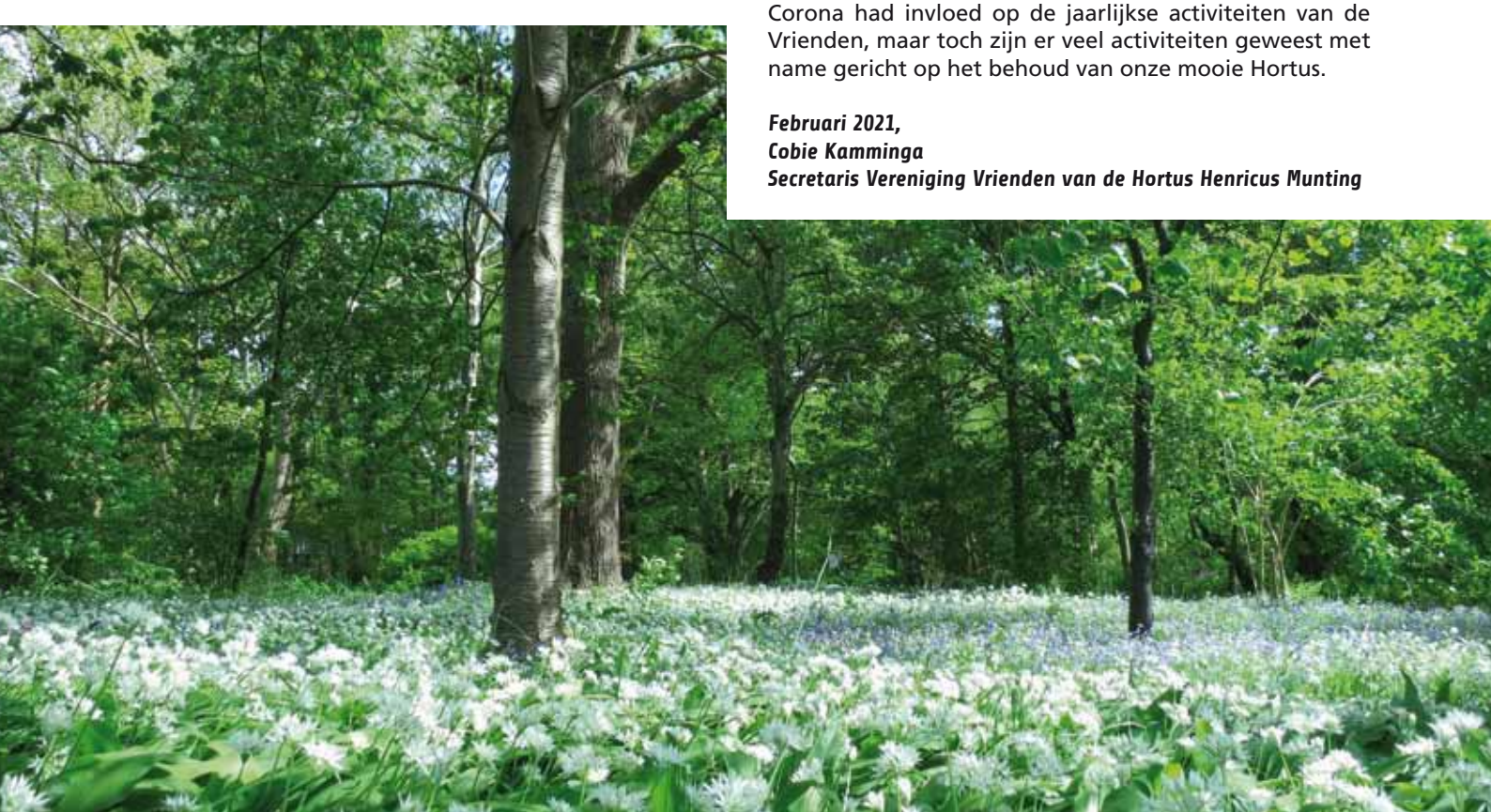

03 | Van het Bestuur SBGH

Hortus spandoek langs de Rijksstraatweg

Deel van de nieuwe speeltuin

Het jaar 2021 lijkt een herhaling te worden van 2020. Ook dit jaar zal de Coronapandemie een grote rol spelen bij de toeloop naar de Hortus. Het oorspronkelijke vooruitzicht dat de Hortus door de lockdown langdurig voor het publiek gesloten zou zijn, was voor het SBGH-bestuur aanleiding om een verzoek in te dienen bij de Veiligheidsregio Groningen om de Hortus Haren open te mogen stellen. Dat verzoek werd gelukkig gehonoreerd, mede vanwege de preventieve maatregelen die de Hortus in 2020 al had genomen en vanwege de recente aanschaf van een PureAir luchtreiniger, die aerosolen in de entree van de Hortus voor 99% onschadelijk maakt. Sinds 5 maart worden bezoekers weer verwelkomd. Wel moet een bezoek gepland worden door middel van een reservering via de Hortus-website.
Hoewel de overige corona-beperkingen blijven bestaan (anderhalve meter afstand, beperkte verkoop in de winkel, alleen Horeca to go) hoopt het bestuur dit jaar op een record aantal bezoekers, waardoor een hogere entreeomzet - net als in 2020 - het financieel negatieve effect van een beperkte horecaomzet zal compenseren.

Ondanks Corona hebben de activiteiten binnen de Hortus niet stil gelegen. De tijd is o.a. benut om de speeltuin, waaraan al in 2020 was begonnen, te voltooien. Er ligt nu in de nabijheid van het restaurant een prachtige speeltuin voor jonge kinderen. Ook op het vlak van de educatie heeft het bestuur belangrijke vorderingen gemaakt door contact te leggen met het IVN om te onderzoeken op welke wijze IVN de educatieve rol van de Hortus zou kunnen versterken. Er blijken goede mogelijkheden voor een vruchtbare samenwerking te zijn, waarbij ook intensief zal worden samengewerkt met de Vrienden van de Hortus, die ook als de belangrijkste sponsor zullen optreden. Het bestuur is met de Vrienden van mening dat natuureducatie in de Hortus van groot belang is voor de positie van de Hortus op de lange termijn.

Het perspectief van de Hortus op de lange termijn is voor het bestuur in de afgelopen maanden een belangrijk aandachtspunt geweest. Naast de wervende notitie die het bestuur in samenwerking met de Vrienden heeft opgesteld en verspreid, zijn ook contacten gelegd met voor de Hortus relevante stakeholders en organisaties die een rol kunnen spelen bij het behoud van de Hortus. Een eerste resultaat is zichtbaar in de uitkomsten van de omgevingsverkenning voor Haren. Daarin werd duidelijk dat het merendeel van de respondenten van mening was dat het Hortusgebied groen moest blijven. Dat geeft de burger moed. Dus: Op naar het definitieve behoud van de Hortus Haren!

03 | Werken in en voor de Hortus

Voor de instandhouding van de Hortus is de inzet van vrijwilligers van groot belang. Er zijn meer dan 100 vrijwilligers actief. Helaas is dit aantal echter niet voldoende. Vele handen maken licht werk, daarom ook in deze nieuwsbrief een oproep voor enthousiaste vrijwilligers voor zowel in de zomer als in de winter.

Er zijn verschillende vacatures: tuin- en receptiemedewerkers, fondsenwerver, educatie- en technische medewerkers, rondleiders en ook in de horeca is extra inzet welkom.
In de Hortus werk je met enthousiaste collega's in een prachtige omgeving voor een goed doel: het behoud van de Hortus. Ook is het een kans om werkervaring op te doen op een unieke plek.

Belangrijkste voorwaarde is minimaal 1 dagdeel per week beschikbaar zijn.
Belangstelling? Mail naar: **vrijwilligers@hortusharen.nl**

04 | Ontmoeting met Harry Zijderveld

Klaske Piebenga

Het schilderij 'Old Woman and Dog', de brochures van 'Zeebenen gezocht' en vrijwel al het promotiemateriaal van de Hortus zijn ogenschijnlijk heel verschillend maar toch hebben ze iets met elkaar gemeen: ze zijn allemaal ontsproten aan het creatieve brein van Harry Zijderveld.

Hortus "Huisontwerper"

Harry Zijderveld is geboren in Dordrecht, opgegroeid in Gilze-Rijen, heeft daarna gewoond en gewerkt in Breda, gestudeerd in Tilburg aan de NLO (Nieuwe Leraren Opleiding) en in deze periode ook aan topsport gedaan (handbal). Zeven jaar geleden liep hij voor het eerst in de Hortus. De Chinese tuin maakte direct een onuitwisbare indruk. Op de site las hij dat er vrijwilligers werden gevraagd en heeft hij zich aangemeld. Want in zijn nieuwe woonplaats Haren moest hij zichzelf natuurlijk wel bezig houden. Sindsdien is hij de "huisontwerper" van de Hortus. Hij doet de grafische vormgeving voor onder andere exposities en tentoonstellingen en bedacht ook de kleurstelling voor de entree. Hij ontwerpt o.a. flyers, posters, boekjes, vlaggen, advertenties, informatieborden en maakt foto's. Daarnaast heeft hij ook de nieuwe site vormgegeven en twee keer per jaar ontwerpt hij het Vriendenbericht. Dit alles doet hij vrijwillig, maar niet vrijblijvend: het moet wel goed, professioneel, mooi en uitnodigend ogen. En aan elk ontwerp wordt veel aandacht besteed. Zo is geen enkele editie van het Vriendenbericht precies hetzelfde, elke editie is uniek!

Achtergrond

Harry was niet altijd grafisch vormgever. Hij was jarenlang docent Beeldend Vormgeven en Kunstgeschiedenis-kunstbeschouwing. Eerst in Zierikzee en Roosendaal en daarna in Rotterdam waar hij sinds 1984 ook heeft gewoond. In de avonduren volgde hij de opleiding Visuele Communicatie aan de Willem de Kooning Academie. In 1989 startte hij als illustrator zijn eigen studio (en ging zijn eerste factuur de deur uit) en werkte hij voor diverse reclame bureaus, terwijl hij ook nog tot 1998 part- time les bleef geven. Vanaf 1992 verschoof het accent al snel van illustratie naar grafisch vormgeven. De aanschaf van de eerste Apple versnelde dit proces. Daarnaast hingen zijn schilderijen, via de kunstuitleen, aan de wanden bij diverse bedrijven. In 1998 betrok hij een riante studio-ruimte in het centrum van Rotterdam. Dat jaar stopte hij ook met lesgeven. Hij heeft gewerkt voor een keur aan opdrachtgevers zoals o.a. de KVNR (Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reders), ROC Zadkine, Cartera Capital, etc. In 2015 stopt hij met zijn studio in Rotterdam en vestigt zich voorgoed in Haren. Naast het werk voor de Hortus maakt hij o.a. ook werk voor Beatrixoord en Ondernemend Haren.

'Old Woman and Dog' (detail), olie op doek

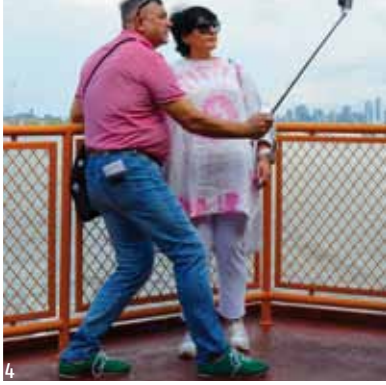

Inspiratie

Inspiratie voor zijn werk haalt Harry uit reizen en uit de muziek- (o.a. klassieke-en Afrikaanse muziek en gaat graag naar live optredens), kunst- cultuur- en designwereld. Een leven zonder deze werelden kan hij zich niet voorstellen. Daarvoor gaan Harry en zijn partner Lies veel op pad o.a. in Nederland en Duitsland. Even op en neer naar het westen of zuiden des lands voor een mooie tentoonstelling of concert, is heel normaal. En zij maken graag en veel (toen het nog gewoon kon) korte trips in het buitenland. Ongeveer vijf keer per jaar: o.a. naar Venetië, Rome, Londen, Sevilla, Milaan, Barcelona, Lissabon, New York.

Anyone who keeps the ability to see beauty never grows old

- Franz Kafka -

Daar bezoeken zij musea, galeries en kunst manifestaties zoals de Biënnale in Venetië. Maar ook struinen zij met plezier markten af in Frankrijk en België. In hun huis zijn vele tastbare herinneringen aan hun reizen te zien en bij elk voorwerp, of het nu gaat om sardientjes van keramiek, de raket van Kuifje, een Mariabeeld of om een spiegel uit Venetië; Harry weet precies waar het vandaan komt of is gekocht en ook waarom hij het mooi vond. Verder is Harry cinefiel en bekijkt zo'n 100 films per jaar.
Al het reizen, museum, concert- en filmbezoek staat op dit moment natuurlijk stil, maar stil zitten is niets voor Harry.
Hij blijft bezig met sporten (wandelen - oefenen voor de Caminho, op de racefiets - niet meer zo fanatiek als vroeger), schilderen, en natuurlijk design! De laatste jaren ook steeds meer aandacht voor (reis)fotografie en in september 2020 is zijn vierde fotoboek gedrukt.
In het eerste fotoboek schreef hij o.a. het volgende in het voorwoord: ***'En altijd gaat het in de kern om verwondering en fascinatie, genot en fundamentele interesse in dat wat je onderweg tegenkomt. Beelden in de meest ruime zin van het begrip, geven betekenis, plezier, diepte en gelaagdheid aan je wijze van zien en ontwikkelen en verfijnen je visuele waarneming.'***

Toekomst

Vurig hopen dat de Hortus - in z'n geheel! - behouden blijft. Dat we weer snel op een min-of-meer normale wijze elkaar kunnen ontmoeten en kunnen gaan reizen. Veel muziek live beluisteren. Eindeloos genieten van kunst-en cultuur. Lekker authentiek Indonesisch koken voor vrienden (volgens recepten van mijn moeder). Schilderijen maken. Mensen ontmoeten die wat te melden hebben. Dat men meer oog krijgt voor het waarderen van de kleine dingen die aan het einde vaak de grote dingen blijken te zijn.

www.harryzijderveld.nl

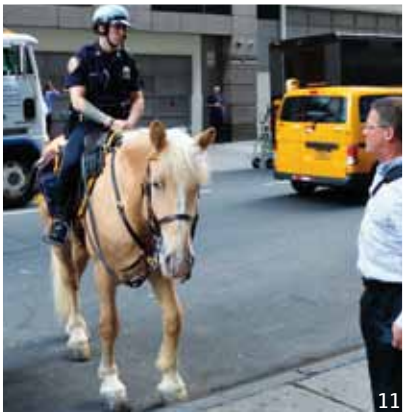

Op deze pagina een aantal foto's uit Harry's fotoboeken

1. New York - Mode-ikoon Iris Apfel op de zijkant van een bus, 2017 / **2. Lissabon** - Metrotrap naar 'Praça Luís de Camões', 2017 / **3. Rotterdam** - Koninginnedag Nieuwe Binnenweg, 2008
4. New York - Selfie makend paar op het achterdek van The Staten Island Ferry, 2017 / **5. Londen** - The National Portrait Galery: moeder en dochter poseren vriendelijk, 2018
6. Londen - Muurschildering Brick Lane Market, 2018 / **7. Milaan** - Reclame foto langs de Via Corso Como / **8. New York** - Mural door Logan Hicks op de 'Bowery Graffiti Wall' in SoHo, 2016
9. Londen - Op het plein bij The Tower, 2018 / **10. Venetië** - Vermoeide bruid, 2015 / **11. New York** - Bereden politie in de buurt van Times Square, 2016 / **12. Sevilla** - Real Alcazar: Los Baños de Doña María de Padilla

06 | Vegetaties van de wereld: het hooggebergte

Edwin van der Heijden

In dit nummer behandel ik één van de meest soortenrijke ecosystemen die Europa kent, namelijk de bergflora- en vegetaties. Hierbij zal ik mij met name richten op de Alpen, aangezien dit gebergte bij veel mensen het meest bekend is. Daarbij is het aardig om nog even te wijzen op het gegeven dat veel van de in dit artikel genoemde boomsoorten (met uitzondering van de (sub)tropische soorten) ook in het Arboretum en Pinetum van de Hortus kunnen worden aangetroffen.
Verder zal ik op het einde van dit verhaal nog een kort uitstapje wagen naar het hooggebergte in het subtropisch deel van Europa, omdat we hier heel bijzondere plantensoorten- en vegetaties kunnen aantreffen.

Vegetatiegordels

Een reis door de Alpen is voor een botanicus altijd een feest. In korte tijd doorkruist de reiziger verschillende vegetatiegordels, afhankelijk van de hoogte waarop hij zich bevindt. Een mooie manier om kennis te maken met de verschillende Alpenvegetaties is om één van de vele passen die de Alpen rijk is te beklimmen.
Aan de voet van het gebergte ligt een uitgestrekte vegetatiegordel met het zogenaamde 'Eiken-beukenbos'. Naast eiken (Quercus robur) en beuken (Fagus sylvatica) groeien hier ook soorten als Zoete kers (Prunus avium) en Haagbeuk (Carpinus betulus). De hoogte tot waar deze vegetatiegordel reikt is afhankelijk van de temperatuur. Aan de noordzijde van de Alpen is het koeler en reikt het bos tot maximaal 800 meter. In het zuidelijk deel van de Alpen is het warmer en reikt het eiken- beukenbos tot 1000 meter boven zeeniveau.

We reizen verder naar boven en doorkruisen de zogenaamde 'Zilverspar-beuken gordel'. Naast Zilverspar (Abies alba) en Beuk (Fagus sylvatica) groeit hier vaak ook Fijnspar (Picea alba). Deze gordel reikt tot ongeveer 1300 meter hoogte. Ze gaat vervolgens over in een vegetatiegordel die grotendeels gedomineerd wordt door Fijnspar.

De hoogte van deze vegetatiegordel wordt bepaald door een gemiddelde juli temperatuur van ongeveer 10° C. Deze ligt voor de randen van de Alpen op ongeveer 1800 meter.

In het centrale deel van de Alpen gaan de bossen met Fijnspar over in een bostype dat gedomineerd wordt door dennen. In de Alpen gaat het om 2 soorten, namelijk Grove den (Pinus sylvestris) en Alpenden (Pinus cembra), waarbij de laatste soort nog iets hoger op de berg groeit dan de eerste. Beide soorten zijn goed aangepast aan de extreme condities die al op deze grote hoogte aanwezig zijn, zoals sterke wisselingen in temperatuur, relatief lage neerslag en veel zonnestraling. Het bostype groeit tot 2100 meter hoog en vormt in de Alpen de boomgrens.
De vegetatie boven de boomgrens wordt gevormd door graslanden met onder andere verschillende soorten zeggen (Carex sp. en Elyna sp.). Door de extreme weersomstandigheden blijft de vegetatie hier laag. De alpine graslanden zijn voor de mens van groot economisch belang, aangezien ze in de zomermaanden vaak worden gebruikt door vee om te grazen. De graslanden reiken in de Alpen tot ongeveer 2500 meter.

Echium wildpretii

Boven de 2500 meter is er nog nauwelijks sprake van vegetatie. Alleen op stabiele en beschutte plekken groeien hier en daar nog planten. Het gaat met name om kleurig bloeiende 'kussenplanten', die alleen op deze grote hoogte groeien. Voorbeelden zijn het Alpine vergeet-me-niet (Eritirchum nanum), Rots-jasmijn (Androsace alpina) en de Purperen steenbreek (Saxifraga oppositifolia). Een soort die we tot 3000 meter hoogte kunnen aantreffen is de Gletsjerboterbloem (Ranunculus glacialis). Boven de 3000 meter vinden we geen bloeiende planten meer, maar uitsluitend algen en verschillende soorten korstmossen.

Aanpassingen aan extreme condities

De plantensoorten die op grote hoogte boven de boomgrens groeien staan bloot aan extreme omstandigheden. Er zijn vaak sterke temperatuurswisselingen tussen dag en nacht en winter en zomer. Ook is er veel zonnestraling en wind en is de neerslag beperkt. Daarnaast is er op grote hoogte nog nauwelijks sprake van bodemvorming, zodat planten moeite hebben om goed te wortelen. De planten die hier groeien hebben zich dan ook aangepast aan deze extreme omstandigheden. Deze aanpassingen zien we ook bij plantensoorten die groeien in woestijnen en steppen. Zo zijn de bladeren van veel alpine planten bedekt met een dikke laag plantenharen. Hiermee wordt een groot deel van de intense zonnestraling tegengehouden. Om verdamping tegen te gaan en zo veel mogelijk water vast te houden zijn de bladeren van veel soorten klein en dik (succulent). Daarnaast is de groeivorm van de planten vaak 'kussenvormig'. Ook hiermee wordt de verdamping geminimaliseerd en zijn de planten het beste beschermd tegen de vaak extreem harde wind, met name in de wintermaanden. Ook biedt deze groeivorm de beste bescherming tegen een dikke sneeuwlaag.

Androsace alpina Riffelberg

Hooggebergte op La Palma - foto E. vd Heijden

Ranunculus glacialis(habitus)

Veel mensen realiseren zich dit niet, maar binnen de Europese Unie ligt een subtropisch hooggebergte met een unieke plantengroei.

Hooggebergtevegetaties in de subtropen

Veel mensen realiseren zich dit niet, maar binnen de Europese Unie ligt een subtropisch hooggebergte met een unieke plantengroei. Ik spreek dan van de Canarische eilanden voor de kust van Afrika. In het licht van dit artikel zijn met name de eilanden La Palma en Tenerife interessant omdat de bergen hier reiken tot meer dan 2000 meter hoogte. Omdat ik veel op het eiland La Palma heb gebotaniseerd zal ik mij beperken tot dit eiland.
Net als in de Alpen ligt ook op het eiland La Palma de boomgrens op ongeveer 2000 meter hoogte. Ook hier gaat het om dennen en dan wel specifiek de Canarische den (Pinus canariensis). De vegetatie boven 2000 meter bestaat alleen nog maar uit (dwerg)struiken.
Opvallend is de hoge mate van endemisme, dat wil zeggen dat bijna alle soorten die hier groeien uitsluitend voorkomen op deze bergtop en nergens anders ter wereld. Een verklaring hiervoor is de geïsoleerde ligging van de bergtop in combinatie met de extreme klimatologische omstandigheden. Hierdoor hebben zich hier aparte soorten ontwikkeld die optimaal zijn aangepast aan deze omgeving. De meest dominante soort op deze hoogte is een bremachtige struik (Adenocarpus viscosus). Deze struik kleurt in de maand juni het hele berglandschap geel. Tussen het geel van de bremstruiken mengt zich vaak het blauwpaars van de endemische La Palma Viooltje (Viola palmensis). De meest spectaculaire soort is Echium wildpretii. Op de Canarische eilanden komen twee ondersoorten voor, één op Tenerife en één op La Palma. Het gaat om een ietwat buitenaards uitziende plantensoort met een brede bladrozet waar vanuit het centrum een meterslange kaarsvormige bloeiwijze groeit. Een voor het hooggebergte zo typische bolvormige dwergstruikje is Micromeria lasiophylla en Pterocephalus porpyranthus.

Viola palmensis

09 | Wat groeit en bloeit.....

Rick Mensink en Jenny van der Linde

MEI/JUNI	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse	Cornus Canadensis	Echium vulgare	Gunnera manicata	Leucanthemum vulgare
Nederlandse	Kruipende kornoelje	Slangenkruid	Reuzenrabarber/mammoetblad	Margrieten
Latijnse	Decaisnea insignis	Leucanthemum vulgare	Aquilegia	Echium
Nederlandse	Augurke struik	Margrieten	Akelei	Slangekruid
Latijnse	Phyteuma spicatum	Dipsacus fullonum	Quercus ilex	Thymus pulegioides
Nederlandse	Witte rapunzel	Grote Kaardebol	Steeneik	Grote Tijm
Latijnse				
Nederlandse				
Latijnse				
Nederlandse				

JULI	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse	Anthericum ramosum	Anthemis tinctoria	Gaura lindheimeri	Dianthus carthusianorum
Nederlandse	Grote Graslelie	Gele Kamille	Prachtkaars	Karthuizer anjer
Latijnse	Asparagus officinalis	Dianthus deltoides	Sedum Album 'Coral Carpet'	
Nederlandse	Liggende Asperge	Zwolse/steenanjer	Wit vetkruid	
Latijnse	Genista tinctoria	Origanum vulgare	Origanum vulgare	Thymus pulegioides
Nederlandse	Verfbrem	wilde Marjolein	wilde Marjolein	Grote Tijm

AUGUSTUS	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse	Carlina vulgaris	Dianthus deltoides	Origanum vulgare	Dianthus carthusianorum
Nederlandse	Driedistel	Zwolse/steenanjer	wilde marjolein	Karthuizer anjer
Latijnse	Scabiosa columbaria	Origanum vulgare	Gaura lindheimeri	Thymus pulegioides
Nederlandse	Duifkruid	wilde Marjolein	Prachtkaars	Grote Tijm
Latijnse	Epipactus helleborine		Digitalis ferruinea	Rhinanthus angustifolia
Nederlandse	brede wespenorchis		Vingerhoedskruid	Grote ratelaar

SEPTEMBER	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse	Daboecia cantabrica	Lotus corniculatus	Quercus ilex	Cytisus scoparius
Nederlandse	Ierse heide	gele rolklaver	Steeneik	Gewone Brem
Latijnse	Ononis spinosa subsp procurrens	Dianthus deltoides	Gaura lindheimeri	Lotus corniculatus
Nederlandse	Kruipend stalkruid	Zwolse/steenanjer	Prachtkaars	gele rolklaver
Latijnse	Heptacodium miconioides	Origanum vulgare	Origanum vulgare	Achillea prarmica
Nederlandse	Zeven zonen boom	wilde Marjolein	wilde Marjolein	wilde bertram

OKTOBER	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse	Erica vagans	Dipsacus fullonum	Hippophea rhamnoides	Thymus pulegioides
Nederlandse	Zwerfheide	Grote Kaardebol, herfst silhouet	Duindoorn, oranje bessen in de herfst	Grote Tijm
Latijnse	Matteuccia struthiopteris		Acer japonica	
Nederlandse	Struisvaren		Japanse esdoorn	
Latijnse	Onoclea sensibilis		Parrotia Persica	
Nederlandse	Bolletjesvaren		Perzich ijzerhout, alle kleuren in de herfst	

NOVEMBER	LAARMANTUIN	VLINDERBIJENWEIDE	ROTSTUIN	HONDSRUGTUIN
Latijnse				
Nederlandse				
Latijnse				
Nederlandse				

Diverse plaatsen: Juni **Riet Orchis Dactylorhiza praetermissa**
Hortensia tuin

CHINESE TUIN	AOC KAS	BIJENSTAL	KRUIDENTUIN	
Cornus Alba	Nicotiana glauca	Viburnum x carlcephalum	Veratum Nigrum	
Witte Kornoelje	tabaksplant geel		Zwarte Nieswortel	
Cercis chinensis			Orobanche flava	
Chinese Judasboon			Bremraap	
Acer ginalla (chinese esdoorn)			Arum Italicum	
Amoer esdoorn			italiaanse aronskelk, bloei	
Paeonia lactifolia 'Felix Crousse'				
Chinese Pioenroos juni/juli				
Paeonia lactifolia 'Felix Crousse'				
Boompioen				

CHINESE TUIN	AOC KAS	BIJENSTAL	KRUIDENTUIN	
Epipactus helleborine	nicotiana multabilis		Cartalpa bignoniodes	
brede wespenorchis	Tabaksplant		Trompetboom	
Campsis grandiflora	rehmannia elata		Atropa belladonna	
Trompetbloem	chinees vingerhoedskruid		Wolfskers	
Aesculus parviflora	Diverse Canna's			
Herfst paardenkastanje, struikkastanje				

CHINESE TUIN	AOC KAS	BIJENSTAL	KRUIDENTUIN	
Stypnolobium japonicum	Streilizia riginae	diverse soorten	Houttuynia cordata 'Chameleon'	
Honingboom	Paradijsvogelbloem		Moeras anemoon	mooi bont blad
Kerria japonica	Nicotiana glauca		Atropa belladonna	
Ranonkelstruik	tabaksplant geel		Wolfskers	
Aesculus parviflora	Diverse Canna's			
Herfst paardenkastanje, struikkastanje				

CHINESE TUIN	AOC KAS	BIJENSTAL	KRUIDENTUIN	
Nandina domestica	Streilizia riginae	diverse soorten	Colchicum autumnale	bloeit op meerdere plekken in de tuin
Hemelse Bamboe	Paradijsvogelbloem		Herfst stijlloos	
Ginkgo biloba	Nicotiana glauca		Viscum album	
ginkgo (herfstkleur geel)	tabaksplant geel		MARETAK of vogellijm	
H. macrophylla "Lanart White"	Diverse Canna's			
Hortensia Lanart White				

CHINESE TUIN	AOC KAS	DAHLIA BORDER	KRUIDENTUIN	
Nandina domestica	Dahlia Imperialis	diverse soorten	Arum Italicum	
Hemelse Bamboe	Boomdahlia		italiaanse aronskelk, mooie bessen	
Acer palmatum 'Atropurureum'	Diverse Canna's		Viscum album	
Esdoorn			MARETAK of vogellijm	
Hibiscus cyrica 'Woodbridge'				
Hibiscus				

CHINESE TUIN	AOC KAS	BIJENSTAL	KRUIDENTUIN	
Nandina domestica	Dahlia Imperialis		Viscum album	
Hemelse Bamboe	Boomdahlia		MARETAK of vogellijm	Bijzonder voor het noorden van
Acer Palmatum 'Dissectum Ornatum'				het land. In de wilde appelbomen
Esdoorn				ook aanwezig in grote getale.

Acer japonica
Japanse esdoorn In zowel de chinese tuin als andere tuinen staan diverse acers, japanse esdoorns die in de herfst geweldige kleuren geven.

11 | Toentjes in Grunnen

De tuinen van Verhildersum in Leens

Eddy Roos

Museum Landgoed Verhildersum
www.verhildersum.nl
Wierde 40 | 9965 TB Leens
0595 571430

Openingstijden
27 maart - 1 november
dinsdag t/m zondag
10.30 - 17.00

De tuin is altijd open

Van nutstuin tot beeldentuin - Caroline Penris

Een bezoek aan Landgoed Verhildersum begint meteen goed op de statige oprijlaan. In elk seizoen is dat een prachtige entree naar de borg en de omringende tuin. Net als de borg heeft ook de tuin door de eeuwen heen veel veranderingen ondergaan. De oorspronkelijke nutstuin is doorontwikkeld tot een beeldentuin die is aangelegd volgens de regels van de gulden snede. Wat altijd gebleven is zijn de geuren en kleuren van de bloemen. Wandel en geniet na op het terras van Ons Schathoes met uitzicht op de tuin, natuurlijk!

Een gesprongen waterleiding was reden voor graafwerkzaamheden op de oprijlaan. Daarbij is ontdekt dat de oprijlaan oorspronkelijk een pad van zwerfkeitjes was. De lindebomen flankeren de oprijlaan al zo'n tweehonderd jaar. Onderaan de stam van elke lindeboom worden uitgroeiende takken elk jaar teruggesnoeid tot een ronde manchet. Dat straalt rijkdom uit en tegelijkertijd worden de wortels van de lindes beschermd. Snoei- en maaiwerk langs de oprijlaan mag pas na de langste dag gedaan worden. Zo krijgen de stinsenplanten in de onderbegroeiing de tijd om uit te zaaien. De winterakoniet (Eranthis hyemalis) luidt hier het voorjaar in. Dan is de beurt aan de andere stinsenplanten: de boshyacinth (Hyacinthoides non-scripta), bosanemoon (Anemone nemorosa), fluitekruid (Anthriscus sylvestris) en de kievitsbloem (Fritallaria meleagris).

Naast de lindebomen aan de laan staan in de buitenste rij afwisselend beuken, eiken, elzen, berken en wilgen. In de zomer nestelen ransuilen en de kleine bonte specht in de bomen. De vleermuizenkolonie uit de kelder van de borg heeft hier ook zijn zomerverblijf. Elk voor- en najaar kunt u genieten van een vleermuizenexcursie op Landgoed Verhildersum. Het is dan een prachtig gezicht om de watervleermuizen over de donkere gracht te zien scheren.

Geschiedenis van de tuinen

Tot 1823 is er weinig bekend over de tuinen van Verhildersum. Maar al in 1618 wordt er gesproken over rond de borg gelegen tuinen en in 1649 over 'Het huis Verhildersum met grachten, hoven, tuinen, geboomten, singels, schathuizen en schuur'. Alle borgen en buitenhuizen hadden een tuin omdat dit de beste garantie was voor voldoende aanvoer van verse groente en fruit. Behalve een kruiden- en een moestuin had Verhildersum ook een orangerie en een boomgaard. De oogst uit de tuin werd vers gegeten, ingemaakt en opgeslagen voor de winter. In de kelder van de borg is het koel genoeg om de voorraad te bewaren. Een bezoek aan de borg en de kelder is de moeite waard om een beeld te krijgen van de keukentechnieken van weleer.

Rond 1760 is de tuin getekend door Beckeringh. De tuin is verdeeld in vier vakken. In de periode van Van Bolhuis werd de tuin deels gebruikt als kwekerij en een tuin waar het plezierig toeven was. Bij de aankoop van Verhildersum in 1823 door Mr. Hendrik van Bolhuis werd een plattegrond van de borg en directe omgeving gemaakt. Hierop staan de nutstuin en fruitbomen getekend. Later werd de tuin gebruikt als kwekerij door de eigenaren. In 1953 werd de kwekerij overgenomen door de gemeente.

Beeldentuin

Toen Verhildersum een museum werd, is in 1968 de tuin opnieuw ontworpen naar historisch voorbeeld door tuinarchitecte Boon en de eerste conservator, Tine Clevering-Meijer. Zij nodigde beeldhouwer Eddy Roos uit om de tuin van passende figuratieve beelden te voorzien. Uiteindelijk leidde deze intensieve samenwerking tot de huidige en enige beeldentuin die Noord-Nederland rijk is. Zowel de tuin als de bronzen beelden hebben de gulden snede als uitgangspunt voor de maatvoering. Het heeft heel wat voeten in aarde gehad om de gulden snede zuiver toe te passen, want de rechterkant van de tuin ligt zo'n dertig centimeter lager dan de linkerkant. Bovendien is de tuin geen zuivere rechthoek.
Onder leiding van Klaas Noordhuis is de tuin in 1998 gerenoveerd naar het oude grondplan op een negentiende-eeuwse prent. Daarbij is rekening gehouden met het vorige ontwerp en de beelden van Eddy Roos. De buxushagen en zichtlijnen zijn zo aangelegd dat de bronzen figuren van Eddy Roos en hun omgeving in evenwichtige relatie tot elkaar blijven staan.

Verf- en kruidentuin

Naast het koetshuis was een grote kruidentuin die bijna helemaal doorliep tot aan waar nu de rozentunnel eindigt. Er stonden veel verschillende soorten kruiden in. Uit heel Nederland kwamen mensen om de medicinale, verf- en keukenkruiden te bestuderen. Bertus Bolt is hier jarenlang tuinman geweest. Hij plantte hier maar liefst duizend verschillende soorten bloemen.
Deze formele Oud-Hollandse siertuin is geïnspireerd op renaissance- en baroktuinen. Naast de borders met vaste en eenjarige planten en een kruidentuin, kunt u meer dan negentig soorten rozen en vijftig soorten clematissen bewonderen. De rozen-clematistunnel is in de jaren '90 aangelegd. De originele kruidentuin is daarmee verdwenen.

Achter in de borgtuin heeft een muur gestaan. De fundering loopt nog langs de gracht. Aan de westkant van de tuin waren tegen de muur kassen gebouwd voor perziken en druiven. Door de windsingel rond de tuin is een microklimaat ontstaan waardoor de tuin minder vorstgevoelig is. Op voorspraak van tuinman Bertus Bolt is later de negentiende-eeuwse kas naast het koetshuis geplaatst, omdat bij een borg nu eenmaal een kas hoort.
De heer Frima, de laatste borgbewoner, zorgde altijd zelf voor vers geplukte boeketten in de borg. Favoriet in deze boeketten waren dahlia's en rozen uit de borgtuin. In overleg met de tuinman werden de bloemen zo geplant dat hij ze vanuit de borg goed kon zien.

In 2016 is een deel van de stijltuin beplant met kruiden en verfplanten. Verfplanten zijn planten waarvan onderdelen of de gehele plant gebruikt wordt om verfstof van te maken. In de Middeleeuwen werden al verfplanten gekweekt voor kleurstoffen naast de geneeskrachtige planten en kruidenplanten. Aan het einde van de negentiende eeuw verdwenen de verfplanten door de opkomst van synthetische alternatieven. Bij de aanleg is gezocht naar planten met overlappende eigenschappen: zo zijn de meeste planten geschikt als smaakmaker bij de maaltijd, bruikbaar als verfplant en geneeskrachtig. Bijvoorbeeld de goudsbloem (Calendula officinalis) die behalve eetbaar en geneeskrachtig is, ook gele verfstof levert dankzij de prachtige gele of oranje bloemen.
Het deel van de tuin waar deze planten staan is omgeven door Ilex. Er is een patroon van geometrische vormen met een duidelijke vlakverdeling, gebaseerd op de gulden snede.

Tine Clevering-Meijer, die een belangrijke voortrekkersrol had voor Landgoed Borg Verhildersum, was net als Boon ook geïnteresseerd in inheemse flora. Zij legden samen de basis van de huidige tuin. Daarbij lag de nadruk op stinzenflora (börgbloumkes) en kruiden. De kruidentuin was toendertijd globaal te verdelen in verfkruiden (zoals wede voor een blauwe kleur), keukenkruiden, medicinale kruiden en kruiden zoals alsem (luisverdrijvers) en zeepkruid.
In de huidige situatie was het onderzoek van mevrouw Boon leidend voor de invulling van de planten. De kruidenlijst uit 1968 van geneeskrachtige- en keukenkruiden bevat ook diverse verfplanten zoals de karmozijnbes (Phytolacca acinosa) en meekrap (Rubia tinctorum).

Chateau Villandry

Een andere inspiratiebron waren de tuinen van Chateau Villandry in de Loirestreek van Frankrijk. Daar waren de tuinen ingedeeld in enorme kleurvlakken met groenten, kruiden en andere planten. Zulke kleurvlakken zijn ook terug te vinden in de tuinen van Verhildersum. De vier vlakken zijn verdeeld in kwarten met twee gele en twee paarsachtige vlakken. Bij deze laatste is gekozen voor een rood-paars en blauw-paars vlak. Een aantal witbloemige planten mochten niet geruimd worden. Om rust te creëren zijn ze zoveel mogelijk in het midden gezet, grenzend aan het taxusblok. De vlakken zijn telkens gevuld met twee verschillende planten waarbij de buitenste planten in hoogte de kleinste zijn. Om alle planten te kunnen bekijken moet je daarom helemaal om de tuin heen lopen.

Boomgaard

Een wandeling door de grote tuin is op zich al prachtig, maar een bijzonder en geurig extraatje in de vorm van een boomgaard kan er vast nog wel bij. De boomgaard van Verhildersum is een collectie hoogstamfruitrassen gebaseerd op het boek Pomologia van Johann Hermann Knoop (1700-1770). Hij maakte als hoofdtuinman aan het Friese hof verschillende boeken over fruitrassen en bomen. Knoop wordt gezien als de grondlegger van de Pomologie en was de eerste die overzichten met wetenschappelijke beschrijvingen publiceerde van appels en peren met handgekleurde afbeeldingen en synoniemenlijst. Dit boek Pomologia (1785) geeft een uniek overzicht van de toen bekende fruitrassen. Van het originele boek is overigens ook een exemplaar in bezit van de bibliotheek Verhildersum. De collectietuin is aangevuld met regionale rassen en soorten die rond 1850 veel gekweekt werden. De namen van de fruitbomen spreken tot de verbeelding. Wat te denken van Groninger Kroon, Zoete Kroon, Groninger Pippeling, Reinette van Ekenstein. Van de oogst wordt elk jaar heerlijke appelsap voor de verkoop in de museumwinkel gemaakt.

Tulipa Verhildersum

Recht voor de borg bloeit in het voorjaar de Tulipa Verhildersum. Deze diep donkerrode tulp is speciaal voor Landgoed Verhildersum gekweekt door tulpenveredelaar Christiaan Kolk uit Kloosterburen. Bollen voor eigen tuin zijn te koop in de museumwinkel. Een prachtige blijvende herinnering aan een bezoek aan de tuinen van Verhildersum.

15 | Beelden in de Hortus

Tom van Weerden

Beelden in de Hortus 2021

Een tiental beeldhouwers heeft hun medewerking toegezegd mee te doen aan de komende beeldententoonstelling in de Hortus. De meeste exposanten komen, evenals in vorige jaren, met een groot aantal beelden waardoor een goede indruk van hun werk verkregen kan worden. Daarom was de vorige tentoonstellingen ook Solo getiteld, alsof ze elk met een solo-expositie vertegenwoordigd waren. Daarnaast was vorig jaar ook landart een onderdeel van de tentoonstelling en kondigden we toen de tentoonstelling aan als Kunst in de Hortus.
In verband met een kleiner budget hebben we ons dit jaar beperkt tot beelden. Een eenvoudig 'Beelden in de Hortus' leek ons daarom de beste titel. De kunstwerken van de beeldhouwers worden aangevuld met beelden die al een in het bezit zijn van de Hortus.
Het landart project van Merijn Vrij, Contemplatio Salix, van vorig jaar is overigens, netjes bij gesnoeid onder leiding van Rick, nog steeds te bewonderen tussen het verrijzend antieke graan in het gebied waar vroeger de Floriadetuinen waren.

Gerdi Zwaan

Han Lammers

Combinatie beeld en tuin

Beelden en tuinen zijn een ideale combinatie. De beelden geven een apart cultureel accent aan de aangelegde natuur van de tuin. En beelden komen pas echt tot hun recht in de juiste ruimte die een tuin kan bieden. Het is steeds weer een verrassing, bij de opbouw van de expositie, om te zien hoe het beeld verandert vanaf te wagen naar de juiste plek in de tuin. De beste plaats voor het beeld is verschillend; sommige komen het fraaiste uit van uit een hoek maar de meesten hebben de volle ruimte nodig, zodat je er omheen kunt lopen en de driedimensionale structuur van het beeld in je op kunt nemen. Neem er de tijd voor, de kunstenaar heeft er weken of maanden aan gewerkt om de goede verhoudingen te vinden.
Beelden horen in tuinen en de publieke ruimte. Nederland is vrij karig met beelden zeker als je dit vergelijkt met landen als Italië en Frankrijk. We hopen door de tentoonstelling de bezoekers te inspireren tot aanschaf. En tot het zien van de fraaie uitwerking van beelden in tuin en in openbare ruimte, zoals dat gelukt is met de kindervriend, het wilde varken, op het Raadhuisplein in Haren.

De exposanten

We voelen ons gelukkig dat weer vele beeldhouwers bij ons willen exposeren, zoals Gerdi Zwaan met haar grote stoere keramische beelden, Margriet Barends met cortenstale beelden in haar kenmerkend hoekige stijl, Marti de Greef met landelijk algemeen bekende bronzen, Han Lammers met abstracte rechthoeken en gebogen figuren, Cilia de la Court met haar verfijnde keramische beelden, Ankie Hoevenagel met intieme stenen beelden, de bronzen van Wessel Bezemer en de fantasievolle beelden van Pyr Bosma. De grote beelden van Gjalt Blaauw zijn blijven staan op de dijk om de voedselarme plas, mogelijk dit jaar aangevuld met een extra cortenstaal beeld van hem. Harro Nikkels is aanwezig met een spuitende olifant in het water en Yvan Veringa met een verstild bronzen vrouwenbeeld in de Chinese tuin.
De tentoonstelling is gepland van 16 mei tot 19 september. Hopelijk lukt het, in verband met corona, in mei de tentoonstelling te openen en worden we niet genoodzaakt, zoals vorig jaar, deze te moeten verschuiven naar half juni.

BEELDEN IN DE HORTUS 2021

16 | 05-19 | 09

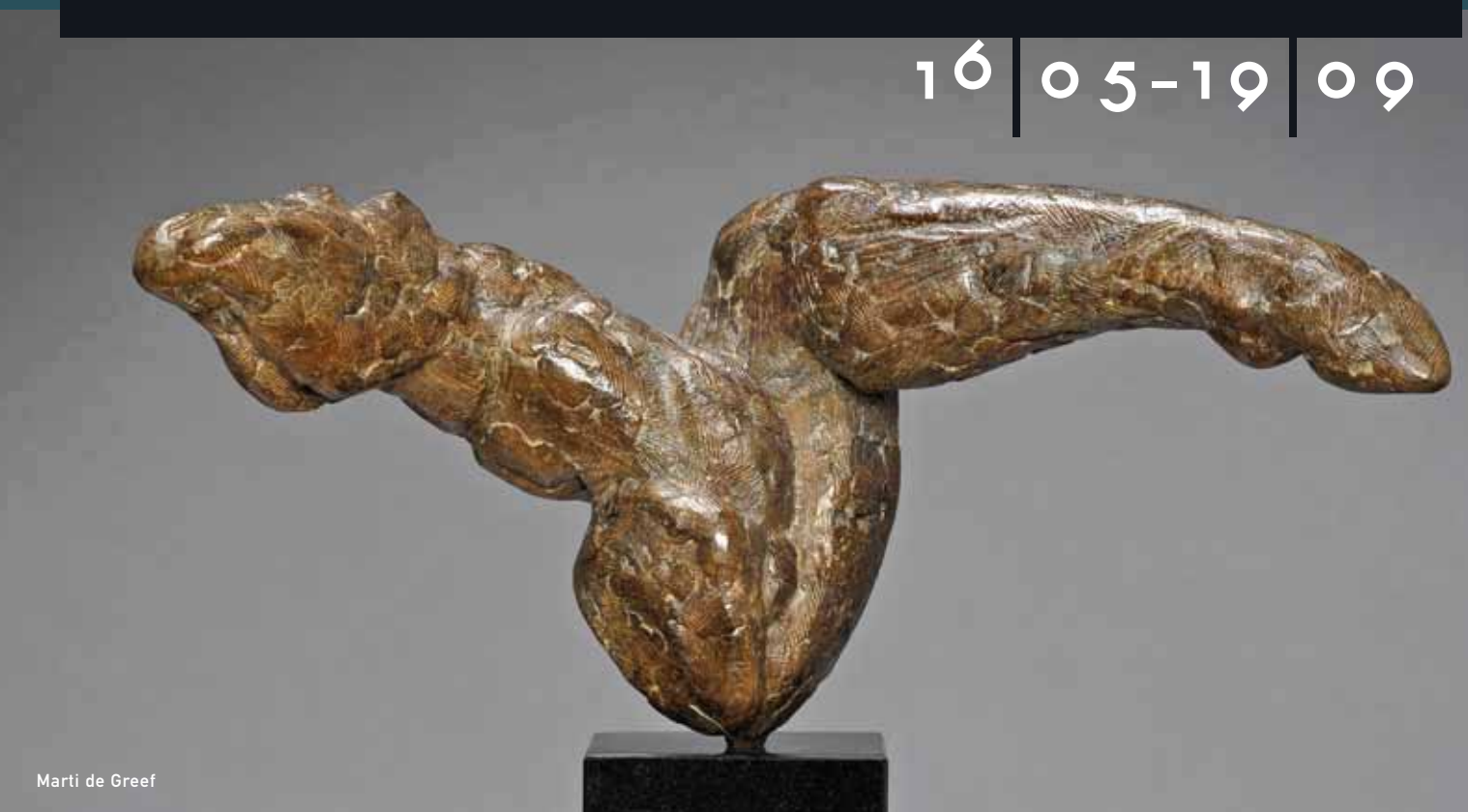
Marti de Greef